

Koldingbogen

ÅRSTAL:	2004
FORFATTER:	Thomas Oldrup
TITEL:	Branden på Koldinghus i 1808.
KORT RESUME:	Koldinghus' brand i de samtidige aviser.

KOLDINGHUS' BRAND I DE SAMTIDIGE AVISER

AF THOMAS OLDRUP

Der går fem dage, fra Koldinghus bryder i brand om morgenen den 30. marts 1808, til nyheden dukker op i hovedstadens aviser. Den 4. april finder man første gang efterretningen: "De med den seent ankomne Post bragte Nyheder ere: Coldinghuus Slot er Onsdag Morgen den 30te Marts gandske afbrændt. Prindsen af Pontecorvo, som just opholdt sig der, blev med sit følge betimelig vakt og lykkelig reddet. Nogle Tusinde Tønder der oplagt Korn blev et Rov for Luerne. Byen blev skaanet".

Så kortfattet bliver københavnernes orienteret om branden, hvis de tyr til Berlingske Tidende. Eller "De til Forsendelse med Posten allene privilegerede Kiøbenhavnske Tidender", som Berling-familiens avis kaldte sig for 200 år siden. I det hele taget vækker nyheden ikke megen opsigt i Berlingske. Landet er i krig, og avisens læsere er tilsyneladende meget mere optagede af, hvad der sker udenfor landets grænser end indenfor dem. Eller er det bare københavnernes vante arrogance og ligegyldighed overfor provinsen, der kommer til udtryk?

Det er også værd at bemærke, at nyhederne fra Berlin, St. Petersborg, Napoli, Wien, Constantinopel, Milano og – især – London og Paris når frem forbavsende hurtigt. De fylder langt mere, også selvom nyhederne ikke nødvendigvis er "store". Feks. får det en del

spalteplads, at den første orangutang lige er dukket op i Europa!

Først fire dage senere, den 8. april, får hovedstadens indbyggere en mere udførlig historie om Koldinghus' brand. Den står både at læse i Berlingske, men også i Berlingskes nærmeste konkurrent, Dagen, der har ofret en hel spalte på ulykken. Én spalte lyder måske ikke af meget, men aviserne dengang var på fire sider á to spalter. Så det svarer til en ottendedel af Dagen, der var en frisk, ung og progressiv avis, der havde specialiseret sig i velskrevne nyheder, især fra udlandet. Avisens friske tone bragte tit dens redaktør i fedtefadet, og talrige var de bøder og straffe, han fik af de emsige myndigheder, der med presloven af 1799 i hånden slog hårdt ned på alt, hvad der problematiserede nogetsomhelst.

I Dagen den 8. april side 2 læser man:

"Kolding d. 31 Marts. I Gaar blev det i flere Henseender mærkværdige Koldinghus Slot, ved en ulykkelig Ildebrand lagt i Aske. Til Lykke for Byen blev Vinden vestlig og stille, da sikkert en stor Del ellers vilde have staaet i Fare. Fra Brødre=Menigheden paa Christiansfeldt ankom strax deres fortræffelige Sprøjter med fornødent Mandskab til sammes Betjening, saavel som Sprøjter fra Frederits, men al Redning var forgjæves, da Ilden havde grebet for vidt om sig indvendig.

Koldinghus som det så ud før branden. Grønvolds tegning 1746.

I dette Øjeblik faldt den ene Side af Muren paa Kæmpetaarnet ned, og har formodentlig slaaet Hvelvingen i den skjønnne Kirke i Stykker. Det beklageligste herved er, at en stor Del Magasinkorn maaskee herved gjøres umulig at redde, som dog ellers vilde have blevet Tilfældet. Om der er blevet noget Menneske ihjelslaget ved Murens Nedstyrtelse, ved man endnu ikke. Imidlertid synes al Fare for Ildens videre Udbredelse at være forbi”.

Bemærk at fokus er på tabet af kornet – hvilket nævnes som det mest “beklagelige” ved ulykken – og ikke på faren for menneskeliv. I starten af 1800-tallet er døden en

synlig, ikke-sensationel og naturlig del af hverdagen, bl.a. med en høj børnedødelighed og en lav levealder. Den Brødremenighed, der er tale om, er det evangelisk-kristelige samfund (herrnhuterne), der siden 1772 havde dansk hovedsæde i Christiansfeld. Frederits er Fredericia.

Artiklen fortsætter: “Odense d. 1 April. I Onsdags indløb hertil Odense den bedrøvelige Efterretning, at Koldinghus skjønnne Slot ved en ulykkelig Ildsvaade er afbrændt. Ilden skal være opkommen fra Kamin-Rørene i den Østre Fløj, som vender ud mod Staldlængderne, og havde, da det endnu var

Nat, snart udbredt sig i alle omliggende Værelser saaledes, at man først blev den væd Kl. 4 i Onsdags Morges, da den slog ud af flere Fag i tvende Etasjer. Uagtet Sprøjterne fra Kolding paa Anskrig strax mødte og siden fra flere omliggende Steder, kunde dog ikke forhindres, at jo den hele Fløj inden ½ Time stod i lys Lue. Fra 3die Etasje og Loftene, hvor nogle Tusinde Tdr. Korn var oplagt, ompændte Ilden snart den hele Hovedbygning – Hs. Højfyrstelige Durklautighed Prindsen af Pontecorvo, som just opholdt sig paa Slottet, blev med sit Følge betimelig vakt og lykkelig reddet, hvorefter Hs. Durklautighed forblev tilstede, for ved sin Nærværelse at oplive Alt til at arbejde paa at standse Ilden. I dette Øjeblik opstilledes Rader af Spanske Soldater, for at række Vand, og Ordre blev givet, at enhver Soldat, som udmærkede sig ved Slukning, kunde vente Avancement, ligesom Prindsen ogsaa ædelmodig lod uddele Pengebelønninger og paa enhver mulig Maade opmuntrede den almindelige Anstrængelse, hvorved det ogsaa lykkedes at faae en Del af Kornet saavelsom Møblerne reddede. Intet Menneske vides at være omkommet ved denne Ulykke. Det stille Vejr maae det næst Forsynet tilskrives, at Kolding By skaanedes. Staldlængderne ved Slottet bleve ogsaa uskadte. Endnu igaar brændte det i Ruinerne. – Dette nu afbrændte Slot, hvis fortrinlig skjønnede Beliggenhed paa en høj Bakke ved Koldings Fjord er almindelig bekjendt, blev bygget af Hertug Abel i Aaret 1248, og har følgelig staaet i over halvfjerde Aarhundrede”.

Det er bemærkelsesværdigt så meget, man allerede ved om branden og dens opståen. Kendsgerningerne, der refereres, er præcise

og må være baserede på øjenvidneberetninger. Den fokus, der er på “Hs. Højfyrstelige Durklautighed Prindsen af Pontecorvo” – den senere svenske konge Karl 14. Johan – vender jeg naturligvis tilbage til.

Der er også en tredje lille pudsig historie i samme udgave af Dagen:

“Haderslev d 2den Aug. [Der må skulle have stået “april”.] Ved Kolding Slots Brand gik en del tusinde Tønder Korn op i Røg. Af hvert Hul – Ak og [ve] vi have saa mange Brandhuller i denne Tid – paa Slottets nøgne Mure synes man at see Satan, Canning og Konsorter at grine frem. Hændelsen hvorved denne Brand opstod er rimeligvis saa bekjendt i Kbhvn, at det var tilovers her at omtale den”.

Denne lille historie fortæller os malende om danskernes forhold til englænderne på dette tidspunkt. George Canning (1770-1827) var en engelsk statsmand, den daværende udenrigsminister, og forhadet i Danmark, fordi han lagde planen for overfaldet på København. Siden det barbariske bombardement af hovedstaden i september året før, havde Danmark og England været i krig. Danmark gik ind i den europæiske konflikt på Napoleons side, og det var derfor de mange spanske og franske tropper befandt sig i Danmark i 1808. De “mange brandhuller” refererer sikkert til Københavns bombardement foruden det, at Haderslev selv var brændt i 1759. De patriotiske aviser benyttede enhver mulighed for at svine englænderne til. Her er George Canning og hans “konsorter” (dvs. meddeltagere, ligesindede, folk af samme slags) nævnt i selskab med ingen ringere end Satan! Så kan man tale om en “Ondskabens akse”!

PÅ JAGT EFTER HISTORIENS KILDE

Gamle aviser har altid deres charme. De lugter herligt, af ælde og fortidens naivitet. Sproget er behjertet, tæt og blomstrende, og det i sig selv er grund nok til at læse gamle aviser og skrive artikler om dem. I dette tilfælde gemmer der sig endnu en "opdagelse".

Aviserne er skrevet længe før Ritzaus Bureau, "Deres udsendte medarbejder" og nyheder fra Nettet. De eneste kilder til de historier, vi finder i aviserne, er enten selve oplevede reportager (som er meget få), indrykninger (f.eks. proklama, bekendtgørelser, annoncer), breve fra venner og bekendte samt – især – andre aviser. Når der foran en historie står et stednavn – f.eks. i den tidligere artikels tilfælde "Kolding", "Odense" eller "Haderslev", betyder det enten, at nyheden stammer fra et brev fra den nævnte by eller som regel, at redaktøren har fået tilsendt en af de få lokale aviser og hensynsløst har "klippet" artiklen direkte derfra. Det kræver lidt arbejde at gå aviserne baglæns igennem og forsøge at rekonstruere historiens vej. Men i dette tilfælde er det umagen værd.

Kolding har ikke selv nogen lokalavis i starten af 1800-tallet. Den eneste avis i Østjylland er Ribe Stifts Tidende (hvis fulde navn er "Kongelig alene naadigst privilegeret Ribe Stifts Adresseavisi"), der i disse år bliver udgivet i Fredericia. Det er en ældre avis, udkommet fra 1786 under stramme økonomiske kår, hvilket sætter sit præg på både teknik og indhold, hvor redaktøren ofte må "klippe" sig frem til indholdet.

Allerede den 1. april har Ribe Stifts Tidende en historie, der er fuldstændig identisk med den, der står at læse i Dagen og Ber-

Fabritius Tengnagel: Kongens køkken i det indre af Kolding Slotsruin, juli 1834.

lingske en uge senere. Har Københavneraviserne mon taget deres historier derfra? Fire dage senere er der en længere "baggrundsartikel" i Ribe Stifts Tidende, hvis start den kvikke læser genkender: "Det nu afbrændte Kolding Slot, hvis fortrinlig skønne Situation paa en høi Bakke ved Kolding Fiord er almindelig bekiendt, blev bygget af Hertug Abel i Aaret 1248, og har følgelig staaet i over halvsvvende Aarhundrede...". Vi genkender denne formulering fra reportagen i Dagen. I Ribe har man dog regnet sig frem til et andet resultat mht. slottets alder: De får Koldinghus' daværende alder til halvsvvende århundreder i stedet for Dagens halvfjerde!

Artiklen fortsætter med en historisk baggrundsartikel, hvis indhold, der ikke nødvendigvis skal fæstes lid til: "I ældre Tider, da det kaldtes Ørneborg, er her holdt adskillige Herre= og Rigsdage, og i 1411 sluttede Dronning Margarete her et Forlig med Hertuginde Elisabeth af Slesvig. Kong Kristian III døde paa dette Slot 1559, og den nylig

afdøde Kong Kristian VII opholdt sig her nogen Tid, da Fienden i afvigte Efteraar tvang ham til at forlade sin gamle Residents. I blandt flere Mærkværdigheder var det saa kaldte K i e m p e t a a r n, hvis 4 Hiørner vare prydede med 4 syv Fod høie Billeder, hver forestillende en ældgammel Helt med et af Rigernes Vaaben, nemlig H a n n i b a l med det Danske, S c i p i o med det Norske, H e r k u l e s med de 3 Kroner og H e k t o r med det Jydske Vaaben; et underjordisk Fængsel, hvori den svenske kong A l b e r t holdtes fængslet af Dronning Margrete; Slotskirken med sit skønne Billedhugger=Arbejde og en konstig af Keiserlige og Svenske Soldater skamskiændt Altertavle, hvilken Kong Frederik IV, ved Kirkens Forskiønnelse, til Skam for Voldsmændene lod staae som den var.”

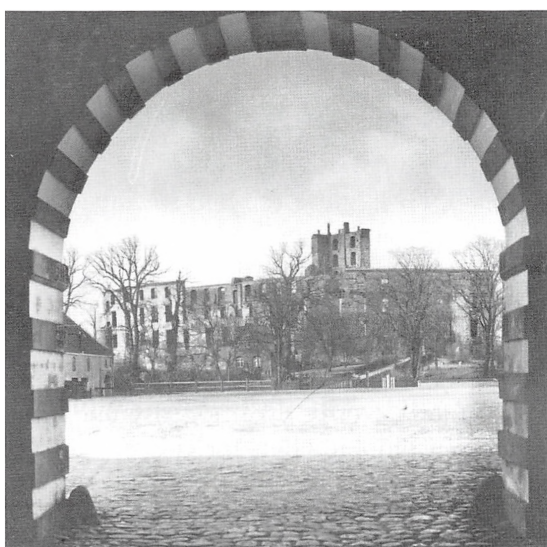
I historien fra Ribe Stifts Tidende er der som sagt nogle formuleringer i starten, der går igen. Sådanne sproglige overgange eller ligheder spiller en stor rolle for historisk kildekritik. Det kan enten tyde på, at Københavnerviserne har skrevet af efter Ribe Stifts Tidende, eller at de alle har skrevet af efter en helt tredje. I dette tilfælde er det sandsynligvis det sidste, der er det rigtige.

For hvis man fortsætter sin jagt tilbage gennem aviserne, finder man noget, der formentlig er kildens fremspring og gådens løsning. Allerede den 1. april kan man i Fyens Stiftstidende læse en historie om Koldinghus’ brand. Fyens Stiftstidende (eller “Fyens Stifts Kongelig Alene privilegerede Adresse=Avis og Avertissements=Tidende” som den rettelig hed!) var ikke nogen undseelig provinsavis på dette tidspunkt. Avisen var i en menneskealder drevet af den fore-

tagsomme Søren Hempel, der fulgte udlandets begivenheder nøje og kommenterede dem fra et liberalt (dvs. franskorienteret) synspunkt. Hans aviser var endda på dette tidspunkt forsynede med et lille fransk nyhedsresumé på forsiden, der er beregnet på de mange franske tropper der lå på Fyn. Indenrigsstoffet behandlede forsigtigt, grundigt og med stor respekt for autoriteterne.

Under de “Indenlandske Efterretninger” kan man som sagt læse en hel spalte, allerede den 1. april. Der er ikke nogen grund til at gentage indholdet her, for det er identisk med artiklerne i Dagen og Ribe Stifts Tidende. Altså er det formentlig her, vi har kildens udspring. Man må være imponeret over, at historien er kommet så hurtigt fra Odense til Ribe (hvis redaktion som sagt lå i Fredericia) i løbet af den 1. april. Men hvad der virkelig kan undre er, at den detaljemættede historie, der lader til at være baseret på øjenvidneskildringer, i det hele taget allerede var i Fyens Stiftstidende den 1. april. Hvem er det, der så hurtigt efter branden er rejst de godt 50 km fra Kolding til Odense?

Svaret finder man måske i den lille artikel i Fyens Stiftstidende, der følger lige efter historien om Koldinghus’ brand. Der står, i sin helhed: “Hs. Durchlauchtighed Prindsen af Pontecorvo er Onsdags Aften kommen tilbage til Odense”. Nyhedens placering tyder på, at nyheden om Koldinghus’ brand er kommet med ham eller en af hans rejsefæller. Hvis det er en fra hans hof, der er avisens kilde, så tror man pokker, at den tapre og ædelmodige prins bliver sådan fremhævet i fortællingen om slukningsarbejdet! Det ville også forklare, hvorfor avisen kan skrive, at prinsen “med sit Følge” blev vækket “beti-

Koldinghus som ruin 1904 set fra Staldgården.

meligt” – dvs. i tide og på den rette måde – samt andre detaljer. Det er også bemærkelsesværdigt, at prinsen både har kunnet nå at deltage i slukningsarbejdet med alle sine mand i Kolding OG onsdag aften være kommet til Odense. Udover at være handlekraftig, er manden også hurtig.

Den frankofile redaktør Hempel har sikkert syntes, at det var et scoop at måtte tale med en fra den fornemme forsamling. Den forpustede og anonyme kilde fortalte – sikkert uden at vide det – en historie, der efterfølgende blev gentaget igen og igen, f.eks. i de to store toneangivende københavnske aviser Dagen og Berlingske. Og disse aviser blev igen læst og citeret i udlandet. Eftertidens fortælling om Koldinghus’ brand er derfor stærkt præget af denne prins’ tilstedeværelse. På den måde er hans heltmodige dåd kommet ualmindelig langt omkring på

grund af én enkelt mands fortælling til en redaktør i Odense. Den anonyme kilde har været en formidabel “mediekonsulent” eller “spindoktor”, der har gavnet prinsen og skaffet ham megen positiv omtalte, endda blandt den særdeles brede offentlighed.

Fortællingen om den tapre indsats har formentlig gavnet Hans Durchlauchtighed Prindsen af Pontecorvo i tiden, der fulgte. Og hvem er det egentlig, der gemmer sig bag dette fremmedartede navn? Hans Durchlauchtighed er en almindelig måde at omtale fyrster på. Det betyder egentlig “den gennemlysende eller overstrålende”. Pontecorvo er et lille fyrstendømme i det nordlige Campania i Italien, og i 1806-10 tilhører denne titel Napoleons marskal Jean-Baptiste Bernadotte. Det er ham, der siden vælges til Sveriges tronfølger og bliver konge 1818 under navnet Karl 14. Johan. Det er ham, der slutter forbund med Rusland, vender sig mod Napoleon i Tyskland og angriber Danmark, hvilket ender med, at vi i 1814 mister herredømmet over Norge.

Så helten fra Koldinghus’ brand, hvis indsats fremhæves så markant i datidens aviser, er såmænd manden, der seks år senere overtager Norge fra Danmark.

BENYTTET KILDER:

Jensen, Vivi: “Da Koldinghus brændte” *Museet på Koldinghus* 1983

Jensen, Vivi: “Da Koldinghus brændte” *Artikel i Skalk* 5/2000 og på www.koldinghus.dk

Søllinge, Jette D. og Thomsen, Niels “De danske aviser 1634-1847” *Bind I Dagspressens Fond/Odense Universitetsforlag Odense* 1989

Samt diverse aviser fra læsesal øst på det Kongelige Bibliotek i København.